

S akkor nem ok nélkül született és halt mátyr halált Krisztus, mert szenvedéseink lépesőjén hozzá közelítünk.

Uram, tarts meg elhatározásunkban.

Úgy legyen!

BÁRÓ PETRICHEVICH HORVÁTH KÁLMÁN.

IRODALMI ÉRTESTŐ.

Kozma Ferencz, Brassai Sámuel, mint aesthetikus és műkritikus. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Budapest, 1900. 112. l. Ára 2 kor. Az érdeemes szerző a múlt évben az akadémiában felolvasást tartott Brassai aesthetikai és kritikai működéséről. Ez a felolvasása jelent meg most egy vaskos füzetben, a melyben I. Aesthetika, II. Szépirodalom, III. Zene, IV. Színművészet, V. Kritika és polemia cz. rovatok alatt 65 évi munkásságnak a napilapok és folyóiratok rétegei alá rejtett eredményeit szedegeti össze szorgalmas kézzel. Az első fejezetben azzal az aesthetikai értekezésével (*A szépművek által okozott gyönyörről*) foglalkozik, a melyet folyóiratunk (Dr. Gál Kelemen, Brassai mint philosophus. 1891. I.) is fejtegetett és egy másik czikkével (*Munkaosztás elve az aesthetikában*), a mely alkalmat ad Brassainak a *lángész* lényegének taglalgatására. A *szépirodalom* rovat alatt kerülnek tárgyalás alá a Burns-ról, Poe-ról, a classicismusról és romanticismusról, a fűvész örömeiről, a fordításról írott értekezései. Egyik legterjedelmesebb fejezet (32—75. l.) a Brassai zenekritikájával foglalkozó, a mely mutatja, mily élénk örömmel és szenvedélyesen foglalkozott Brassai a zenének mind elméletével, mind gyakorlatával s mily tevékeny részt vett a zenei életben, valamint a IV. fejeztegetései szerint a színművészet kérdéseiben. Nagyon érdekes és tanulságos az V. fejezet, a mely Brassai kritikáit és polemiáit ismerteti. Itt Brassainak sokszor felemlegetett „önhitt és durva“ harcmodorát védelmébe veszi: „Hogy modorában mint kritikus — mondja a szerző — valami szalonszerű simaságot, keresett gyöngédséget keresett volna, azt nem mondhatjuk . . . de a miben ellenfeleitől előnyösen különbözik s a mi egy kritikus elsőrendű érdemei közé tartozik: az írot az embertől gondosan elválasztja, ezzel nem bajlódik, azaz nem személyeskedik“. Mi művei tanulmányozása közben úgy vettük észre, hogy ellenfelei hibáitól ő sem egészen ment. Például épen csak a *Mentovich*-csal és *Peti*-vel folytatott polemiáit említjük s úgy gondoljuk, hogy ennek a ténynek az elismerése nem változtat a lényegen és nem ront le abból a tiszteletből semmit, a melylyel emléke iránt viseltetünk s mely az idővel, a tudományosság mai szakrendszerének tovább fejlődésével — meg vagyunk győződve -- csak nőni fog. Itt tárgyalja szerző azt a bevezető értekezést is, a melylyel az 1855. megindult s az első szám megjelenése után megszűnt *Critikai Lapokat* megnyitotta, a mely a kritika és kritikus kellekeit számlálja fel. Ezután jő a Szilágyi Ferenczcel folytatott Klio-pör, a Jósikával folytatott polemia ismeretése, melynek szomorú emléke Józsika emlékirataiban maradt fenn. Kritikai működésében kiemelkedő mozzanatként jelzi szerző a Szemere Miklóssal való összetűzését, az ember és író kérdésében. Ez a polemia a 60-as évek elején

Arany Szépirodalmi Figyelőjében e kérdés körül forgott: képezheti-e és megnyílna az író egyénisége bírálat tárgyát? Jósika és Gyulai indítják meg a harcot s részt vesznek benne Szász Károly és Szemere Miklós a Jósika, Salamon Ferencz és Brassai a Gyulai álláspontján. Szász K. felállítja tételét: „Higyjétek el, hogy az író gyakran oly különböző művétől, mint csak két tárgy lehet“. Salamon ezzel a legeggyenesebb ellentétben: „Higyjétek el, hogy az író oly hasonló művéhez, mint csak két tárgy lehet“. Brassai ez utolsó álláspontot képviseli: szerinte az író műve belsejének valódi tükré.

Gyulaival a női íráság kérdésében folytatott polemikát Brassai. Gyulai az irónóság jogosultságát elvben tagadni akarja, de megengedi kivételekben. Brassai ezzel szemben: „Én az irónóság jogosultságát engedném meg elvben s harcolnék azon kivételek ellen, melyek az elvet rossz hirbe hozzák. Mint látni való, polaris ellentétben állunk“. *„Nőt kirekesztő férfui pályát sem elméletileg, sem történelmi alapon értelmezni nem lehet“*. — Napjaink női mozgalmai hova-tovább mind inkább igazat adnak Brassai felfogásának, a ki e vitában a nő-emancipáció hívének mutatta magát. Jókaival is vitázott a római női nevek kérdésében. Brassai Jókaival szemben azt vitatta, hogy a római nőknek nem volt nevük, csak a család nevének nevezték őket; ha több volt major, minor, vagy prima, secunda, tertia stb. jelzőkkel különböztették meg őket.

Ezzel bevégzi a szerző Brassai polemikáit, melyek között Gyulaival a Vörösmarty „Bort megissza magyar ember“ sora helyessége felett folytatottat nem ismerteti. E kérdésben szigorúan nyelvtani alapon Brassainak igaza van, de Gyulai ezzel szemben sokkal mélyebb igazsággal hivatkozik számtalan példára, a melyekben a névelő kihagyása a phrasis költői becsének és szépségének emelkedésével jár együtt.

Szerző a nem csekély fáradsággal összekutatott adatokat „némi támpontul“ szánja „Brassai írói egyéniségének kidomborításához, a mi teljes mértékben csak akkor sikerülend, ha az akadémia vagy az unitárius egyház összegyűjti és kiadja — könyv alakban meg nem jelent dolgozatait. Az ő írói nagysága így emelkedhetik ki a maga teljességében, mint egy évszázon keresztül széttöredezett szobor, a melyet csak saját darabjaiból lehet ismét fölépíteni“. Meg vagyunk győződve, hogy akármelyik nyugati nemzet egy ilyen fia műveit már rég kiadta volna, hogy általánosan hozzáférhetővé tegye azokat. A mi tudósaink életükben hatnak; haláluk után kevés. Brassaitól mi a jövőben is sokat tanulhatunk. Szerző gondolatához szívvel-lélekkel hozzá járulunk s kívánjuk, hogy minél előbb tette érlelődjék. Az akadémia erre vállalkozni nem fog, nem is lehet remélni. De az unitárius egyház egyik legszebb feladatául tűzheti ki e gondolat megvalósítását s összegyűjtött munkái monumentum aere perennius lesz, melyhez mi, az unitárius utókor, a tisztelet és hála érzelmeivel járunk tanulni. Brassai munkásságának oly oldalát fejtegette szerző, a mely eddig méltatva csak részben volt. Ez a munka a Brassai halála óta róla megjelent irodalomban előkelő helyet biztosít magának annál a nagy tárgyismeretnél és Brassai emléke iránti szeretetnél és tiszteletnél fogva, a melyről minden sora tanuskodik, és annál a műizlésnél fogva, melylyel Brassairól, mint aethetikus- és műkritikusról oly irodalmi művet írt, melyet minden művelt ember élvezettel olvashat.

KÜLÖNFÉLÉK.

Főt. Ferencz József püspök úr jun. 17-én titkára Csifó Salamon kíséretében a tordai unitárius egyházközségbe szállott ki, hogy Lőrinczi Dénest, volt kökösi lelkészt, új állomásán beiktassa. A püspököt Tordán nagy ünnepélyességgel fogadták és a beiktatás a közönség meleg részvétele és érdeklődése mellett folyt le. Dávid Ferencz utóda érezte a történelmi emlékeknek, melyek a város multjából a jelenhez szólnak, minden felekezetre kiható áldásait. Az új lelkészt a hívek rokonszenves érzelmekkel üdvözölték.

Munkácsy. A magyar nemzet kegyeletos érzések közt temette el Budapesten május hóban világhírű nagy festőjét. A művelődés történelmének egy fényes nevet adott át. A „Siralomház“ és más kitűnő képek festője már ismert volt, mikor benne vágy ébredt, hogy esetjét azon a tárgyon kísértse meg, melyen a régi nagy festők is művészetüknek tetőpontját keresték. Tanulmányozza az evangéliumot és a „Jézus élete“ híres írójával, Renannal társalog. És megfesti a képet, melyen nincs ott a kívülről odaillesztett hagyományos dicsfény, hanem az „emberfiá“-nak arcán sugárzik isteni fény. A mit Munkácsy festett, az a történelmi Krisztus. S a „Krisztus Pilátus előtt“, mely a művésznek a legjobb Krisztus-képe, nemesak az ő művészi nagyságát fogja hirdetni, hanem azt is, hogy az ő szelleme a tizenkilencedik százév világosságában alkotott. És nekünk ezért kétszeresen okunk van, hogy az elhunyt nagy művész nevét drága emlékezetben tartsuk.

Kolozsvári egyházközségünk közgyűlése elé terjesztett évi jelentés 1899-ről: „Tisztelt közgyűlés! A vallásról valaki azt mondta: „Minden vallás jó vallás, csak a kárvallás rossz vallás“. E mondásból példabeszéd lett, közhasználatú lett. Hogyha azt értik alatta, mit a kölesönös türelem jelent, akkor ez egyike a legkifejezőbb mondásoknak. Mindenkinek a vallását tisztelni kell, minden felekezet, minden egyház iránt türelemmel kell viseltetni. Ily értelemben mi is elfogadhatjuk e mondást. De hogyha az alatt a vallási elv hiányát, vagy azt a tág lelkiismeretet kell érteni, mely a vallások különbözőségét látni nem akarja, melylyel azt szokták mondani: „Nekem mindegy akármelyik vallás“, ezt mi el nem fogadhatjuk. Nekünk nem mindegy. A mi